

ФІНАНСОВЕ ПРАВО ТА ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 347.73:336.226

В.О. Рядінська,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОГО ОРІЄНТУВАННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ¹

У статті розглядаються основні аспекти запровадження принципу соціального орієнтування податкового регулювання у систему оподаткування доходів фізичних осіб в Україні – неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб та сімейне оподаткування. Автор досліджує розвиток неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб в Україні, визначає проблеми, які утворилися внаслідок його застосування та визначає напрями їх вирішення. Проаналізовано застосування податкової соціальної пільги, вказано на її вибірковий характер відносно отриманих фізичними особами доходів та особливостей соціального стану фізичних осіб. Зазначено, що система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні потребує застосування механізму сімейного оподаткування.

Ключові слова: соціальне орієнтування податкового регулювання, неоподаткований мінімум доходів фізичних осіб, податкова соціальна пільга, сімейне оподаткування.

В статье рассматриваются основные аспекты введения принципа социального ориентирования налогового регулирования в систему налогообложения доходов физических лиц в Украине – необлагаемого минимума доходов физических лиц и семейного налогообложения. Автор рассматривает развитие необлагаемого минимума доходов физических лиц в Украине, определяет проблемы, которые образовались в результате его применения и выявляет пути их разрешения. Проанализировано применение налоговой социальной льготы, указано на ее избирательный характер относительно полученных физическими лицами доходов и особенностей социального положения физических лиц. Отмечено, что система налогообложения доходов физических лиц в Украине требует применение механизмов семейного налогообложения.

Ключевые слова: социальное ориентирование налогового регулирования, необлагаемый минимум доходов физических лиц, налоговая социальная льгота, семейное налогообложение.

Paper discusses the main aspects of the introduction of the principle of social orientation of tax regulation in the personal income tax in Ukraine – non-taxable minimum incomes of individuals and family taxation. The author examines the development of the non-taxable minimum incomes of physical persons in Ukraine, identifies problems, which were formed as a result of its use, and identifies ways to resolve them. It is analyzed the application of social tax benefit, and it is noted its selective nature with

¹ Закінчення. Початок у № 3.

respect to income received by individuals and the characteristics of the social situation of individuals. It is noted that the system of personal income tax in Ukraine requires the installation and fixing in the mechanism of the tax on personal income tax-free minimum incomes, adequate to real public demand equal to the cost of living.

Keywords: *social orientation of the tax regulation, non-taxable minimum personal income tax of social benefits, family taxation.*

У попередніх публікаціях нами було приділено увагу доцільності запровадження в податкову систему України неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб (далі – НМДФО) як одному з аспектів реалізації принципу соціального орієнтування податкового регулювання для вдосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб у Україні. На сучасному етапі неоподатковуваний мінімум доходів фізичних осіб у зарубіжних країнах тісно пов'язаний із механізмом сімейного оподаткування, оскільки надається не лише індивідуальній фізичній особі, а й консолідованому платнику – сім'ї, у рамках сімейного оподаткування. Отже, другим аспектом реалізації принципу соціального орієнтування податкового регулювання в Україні повинно стати запровадження сімейного оподаткування.

Батьківщиною сімейного оподаткування є Швеція. У 1934 р. подружжя шведських соціалістів А. і Г. Мюрдали у своїй роботі “Криза населення” висунуло теорію, що причиною демографічної кризи Швеції були негативні матеріальні умови життя сімей, житлові та економічні проблеми сім'ї як окремого соціального інституту [1, с. 35]. Як наслідок, у Швеції було переглянуто підхід до податкового тягара між сім'ями та індивідуальними платниками податків [2, с. 4]. У 1935 р. була заснована Королівська комісія з населення [1, с. 121], основною метою діяльності якої було зменшення розриву фінансового тягара між сім'ями з різною кількістю дітей. Вагомими результатами діяльності зазначеної комісії було прийняття ряду законів, якими запроваджувався механізм зменшення суми сплачених податків залежно від кількості дітей в сім'ї, введення ряду соціальних пільг та виплат (виплат матерям у зв'язку з народженням дитини, виплат материнської допомоги протягом 12 тижнів після пологів, надання субсидій для оплати житла сім'ям з дітьми тощо). У 1939 р. у Швеції була введена податкова знижка для сімей з трьома та більше дітьми [1, с. 86]. Саме ці дії можна вважати початковим етапом (зародженням) механізму сімейного оподаткування.

Після Другої світової війни сімейне оподаткування як вагомий аспект принципу соціального орієнтування системи оподаткування доходів фізичних осіб був запозичений багатьма країнами Європи. Сімейне оподаткування як механізм, що забезпечує розподіл економічних доміант її розвитку та спрямований на підтримку і захист сім'ї як важливого соціального інституту, на сьогодні використовується в Австрії, Бельгії, Великобританії, Іспанії, Греції, Канаді, Чехії, Данії, Єгипті, Франції, Німеччині, Ірландії, Ізраїлі, США, Скандинавських країнах, Швейцарії, Японії та інших країнах [3, с. 57]. У країнах – республіках колишнього СРСР механізм сімейного оподаткування використовується в Естонії, де закріплюється у Законі Естонської Республіки “Про прибутковий податок” (ест. *Tulumaksuseadus*) від 15 грудня 1999 р. [4].

На сучасному етапі метою запровадження сімейного оподаткування в зарубіжних країнах є забезпечення соціальної орієнтованості податкового регулювання, врахування економічної складової функціонування сім'ї, яка передбачає утримання таких її членів, що не мають власного доходу (неповнолітніх дітей, непрацевдатних осіб тощо), а також підвищення значення сім'ї як соціального інституту.

Позитивний зарубіжний досвід застосування сімейного оподаткування при оподаткуванні доходів фізичних осіб неодноразово привертав до себе увагу українських науковців, при цьому питання застосування в Україні сімейного оподаткування при оподаткуванні доходів фізичних осіб має як прихильників, які відзначають прогресивність зарубіжного досвіду щодо сімейного оподаткування та пропонують його якнайшвидше запровадження в Україні, так і супротивників, які наполягають на недоцільності запозичення подібного досвіду.

Серед аргументів, якими супротивники введення сімейного оподаткування обґрунтовують недоцільність введення сімейного оподаткування в Україні, центральне місце посідає те, що введення сімейного оподаткування є неефективним, оскільки надавати пільговий режим оподаткування фізичним особам – платникам ПДФО є передчасним через масові ухилення від оподаткування [5, с. 58]. Дійсно, ухилення від сплати ПДФО за підрахунками аналітиків складають 1/6 ухилень від сплати всіх податків в Україні [6]. Водночас теоретиками податкового права доведено, що ухилення від сплати податків є наслідком порушення балансу приватних та публічних інтересів у сфері оподаткування, створення таких умов оподаткування, за яких ухилитися від сплати податків є більш вигідним, ніж сплатити їх, що є результатом непродуманої податкової політики, обтяжливого податкового тягара на фізичних осіб та ін. [6, с. 38; 7, с. 20]. Отже, масові ухилення від сплати ПДФО, що на сьогодні характерні для України, котрі як негативне явище відзначають як науковці, так і практики виступають відображенням порушення балансу приватних та публічних інтересів у сфері оподаткування доходів фізичних осіб. Використовуючи оподаткування виключно для забезпечення фіскальних інтересів держави, нехтуючи приватними інтересами фізичних осіб, розробляючи систему оподаткування доходів фізичних осіб без врахування принципу соціальної орієнтованості податкового регулювання (без встановлення НМДФО, без запровадження сімейного оподаткування), український законодавець прагне забезпечення публічних інтересів, що створює переки в бік цих інтересів, а отже, – прогнозовану реакцію фізичних осіб як платників податків на ухилення від несправедливого оподаткування. Водночас усунення такого перекошу між приватними та публічними інтересами при оподаткуванні доходів фізичних осіб шляхом реалізації в Україні принципу соціального орієнтування (у тому числі, запровадження сімейного оподаткування) призведе, на нашу думку, до забезпечення балансу між зазначеними вище інтересами, за якого сплачувати податки стане вигідніше, ніж ухилятися від їх сплати, а отже, запровадження сімейного оподаткування може стати тим важелем, який сприятиме запобіганню ухиленням від сплати податків на доходи фізичних осіб.

Також до аргументів супротивників введення сімейного оподаткування належить те, що в Україні передбачено інші заохочення для сім'ї як соціального інституту, наприклад, виплата допомоги дітям до 3 років, які здійснюються за рахунок Державного бюджету України [5, с. 58; 8]. Дійсно, в Україні передбачено такі види виплат: 1) допомога у зв'язку з вагітністю та пологами [9]; 2) допомога при народженні дитини [9]; 3) допомога при усиновленні дитини [10]; 4) допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку [11]; 5) допомога на дітей одиноким матерям [12]. Проте відповідно до Закону України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” мета виплати таких допомог полягає в забезпеченні скорочення обсягів бідності та малозабезпеченості, посиленні соціального захисту материнства та дитинства, забезпеченні підтримки сімей з дітьми, умов для реалізації прав і гарантій для матерів під час вагітності та після народження дитини і т.ін., тобто переслідує цілі матеріальної підтримки сім'ям з дітьми. Отже,

складається ситуація, за якої український законодавець не передбачає можливості зменшити оподатковуваний дохід сім'ї, що дозволило б їй утримати дітей, а виділяє з бюджету кошти на соціальні виплати, спрямовані на підтримку окремих сімей з дітьми. Проте такий підхід вимагає утримання державного апарату, який забезпечує нарахування, видачу та контроль за отриманням таких соціальних виплат, тобто – додаткових витрат з бюджету. Запровадження сімейного оподаткування забезпечить матеріальну підтримку сімей з дітьми і не вимагатиме бюджетних витрат на утримання державного апарату, який забезпечує механізм соціальних виплат, тобто є більш прогресивним порівняно із системою, що існує в Україні на сьогодні.

Крім зазначених, до аргументів, якими науковці обґрунтовують недоречність введення в Україні сімейного оподаткування, належить той, що введення сімейного оподаткування вимагатиме внесення суттєвих змін до сімейного та податкового законодавства [5, с. 58; 8]. Проте законодавство України на сучасному етапі перебуває в процесі активного реформування. Перехід від планової до ринкової економіки, обраний Україною з набуттям незалежності, обумовлює формування нової системи законодавства; соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні, вимагають від уряду активних дій із урегулювання нових соціальних відносин нормами права. У ст. 51 Конституції України передбачається, що сім'я, поряд з материнством і дитинством, охороняється державою, а в ст. 48 Основного Закону України вказується, що кожна людина має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї [13]. За визначенням О.В. Михайленко [14, с. 16], відповідно до вказаних норм і повинно розроблятися державне регулювання в сфері сімейної політики, яке, з-поміж іншого, має враховувати рівень податкового навантаження на сім'ю як певного, консолідованого платника податків. Отже, введення сімейного оподаткування дійсно вимагатиме внесення суттєвих змін у сімейне та податкове законодавство України, але такі зміни є прогресивними, спрямованими на побудову соціально орієнтованої системи оподаткування доходів фізичних осіб, а отже, їх запровадження сприятиме проведенню ефективної податкової реформи, що забезпечить формування такої системи оподаткування доходів фізичних осіб, яка забезпечить баланс між приватними та публічними інтересами у такому оподаткуванні.

Що ж стосується аргументів прихильників введення сімейного оподаткування при оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні, то, на думку А.А. Аксьонової [15, с. 14], Н.О. Савіної [16, с. 52], С.І. Юрій, Т.О. Кизими [17, с. 167], його запровадження сприятиме підвищенню рівня економічного та соціального добробуту суспільства, забезпечуватиме принцип платоспроможності та максимально справедливий перерозподіл доходів за мінімальних порушень інтересів платників податків при оподаткуванні доходів фізичних осіб. Крім цього, до основних аргументів, якими обґрунтовуються доцільність сімейного оподаткування, належить те, що нагальною потребою на сучасному етапі є підвищення значення сім'ї як соціального інституту. Так, Т.О. Кизима [18, с. 35] з цього приводу зазначає, що, з точки зору отримання особистого доходу, виявляється, що вкладення коштів у власну кар'єру, освіту, здоров'я є значно вигіднішим, ніж витратити час, матеріальні та духовні затрати на створення сім'ї та виховання дітей. Саме тому, на думку авторки, необхідно здійснювати фінансово-економічну політику, спрямовану на підвищення статусу сім'ї, збереження традиційних сімейних цінностей, посилення мотивації до реєстрації шлюбів, усвідомленого народження і виховання дітей, а також соціального захисту сімей та стимулювання сімейного благополуччя, одним із найефективніших заходів якої є сімейне оподаткування, оскільки його

застосування враховує економічні аспекти функціонування сім'ї. А.А. Аксьонова підкреслює, що на сучасному етапі при формуванні податкової системи держава зобов'язана використовувати не лише фіскальні функції податків для забезпечення надходжень до Державного бюджету, але і враховувати соціальну спрямованість податків, у тому числі, – спрямованість на забезпечення загальнолюдських цінностей, серед яких не останнє місце займає саме стимулювання народжуваності та розвитку сім'ї [15, с. 120]. Врахування витрат на утримання дітей та непрацездатних членів сім'ї, яке забезпечується при запровадженні сімейного оподаткування, і є тим аспектом, який може забезпечити соціальну орієнтованість податкового регулювання. О.В. Михайленко [14, с. 16], аналізуючи сімейне оподаткування, підкреслює, що його запровадження забезпечує партнерство сім'ї і держави, які взаємно розділяють ризики і відповідальність за благополуччя як окремої родини, так і держави в цілому. Проаналізувавши аргументи, які висувуються науковцями задля обґрунтування доцільності введення в Україні сімейного оподаткування, можемо констатувати, що ними виділяються дві основні причини для запровадження зазначеного оподаткування. По-перше, це забезпечення принципу платоспроможності при оподаткуванні доходів консолідованого платника податків – сім'ї, оскільки надання їй пільгового режиму оподаткування забезпечує врахування витрат на утримання непрацездатних членів сім'ї (неповнолітніх дітей) з метою гарантування мінімального прожиткового рівня для кожного члена сім'ї. По-друге, це посилення мотивації у фізичних осіб до формування сім'ї, з метою підвищення статусу сім'ї як соціального інституту.

І перша, і друга причини є актуальними для України. За статистичними даними, 70% населення України проживає в сім'ях, у яких доходи і витрати є спільними [19, с. 160]. При однакових доходах фізична особа, що утримує сім'ю (дружину, дітей), сплачує таку ж суму податків, як і особа, що не має сім'ї та не несе витрат на утримання інших членів сім'ї. Фактично, сім'я як єдина економічна спільнота із загальними доходами та потребами, порівняно з індивідуальними платниками податків, податкове навантаження відчуває більшою мірою. Таким чином, запровадження сімейного оподаткування в Україні забезпечить принцип платоспроможності відносно сім'ї як консолідованого платника податків, а отже, сприятиме реалізації принципу рівності податкового тягара при оподаткуванні сімей з різним складом та індивідуальних платників.

З іншого боку, на сучасному етапі в Україні помітною є тенденція до зниження кількості зареєстрованих шлюбів, особливо серед молоді [19, с. 161]. За результатами опитувань, більше 45% фізичних осіб віком до 35 років не бажають створення сім'ї та народження дітей, що свідчить про зниження статусу сім'ї як соціального інституту. Запровадження сімейного оподаткування створить фінансову мотивацію до створення сім'ї та народження дітей. Особливої актуальності це набуває у зв'язку з низьким рівнем народжуваності в Україні (1,24 дитини на одну жінку репродуктивного віку), що є одним з найнижчих показників у світі [20, с. 56]. З урахуванням демографічної ситуації в Україні та необхідністю реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб відповідно до принципу соціального орієнтування такого оподаткування, запровадження сімейного оподаткування можна визначити як один з пріоритетних напрямів удосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, застосування якого забезпечить не лише реалізацію прогресивних принципів оподаткування доходів фізичних осіб, але і сприятиме вирішенню інших соціальних завдань держави.

Прагнення до забезпечення соціальних завдань держави з підтримання інституту сім'ї за допомогою податкового регулювання не є новими для України.

У СРСР, з метою підвищення статусу сім'ї, Указом Президії Верховної Ради України від 8 липня 1941 р. "Про податок на холостяків, самотніх і малосімейних громадян" [21] було введено спеціальний податок, який сплачували фізичні особи, що не мали дітей: чоловіки віком від 20 до 50 років і жінки, які перебували у шлюбі, віком від 20 до 45 років. Зазначений податок вираховувався залежно від суми заробітної плати та інших доходів (інші заробітки на підприємствах, установах та організаціях, доходи від здачі в найм будівель, кустарно-ремісницькі доходи тощо). Звільнення від сплати зазначеного податку відбувалося у випадку появи дітей (незалежно від їх віку) – як рідних (записаних за цією особою при реєстрації народження дітей), так всиновлених у встановленому законом порядку. За наявності в одного з подружжя, що перебували у зареєстрованому шлюбі, дітей від іншого шлюбу, до дітей вітчима або мачухи включалися і ці діти, але лише за умови, що вони знаходилися до 18-річного віку на їх утриманні. Для звільнення от податку враховувалися також діти, народжені від батьків, які не перебували у шлюбі. Батьківство таких дітей могло бути встановлено органами запису актів громадянського стану за спільною заявою батьків дитини, а за його відсутності – в судовому порядку. Народження дитини у громадян, що раніше не мали дітей, припиняло стягнення податку, починаючи зі строку сплати, що передувало народженню дитини. У випадку смерті дітей, а також у випадку народження дитини мертвою, податок з батьків не стягувався протягом року з моменту смерті (народження) дитини. За нарахування, своєчасну сплату та утримання податку на холостяків, малосімейних та самотніх громадян відповідали підприємства, установи та організації, на яких працювати фізичні особи. Ставки зазначеного податку встановлювалися прогресивні за простою порозрядною шкалою, коли шкала сукупного доходу розділялася на розряди, кожному з яких відповідала певна тверда податкова сума, і лише до доходів, вищих за 91 руб., застосовувалася відносна порозрядна ставка в 6%, для певних категорій громадян встановлювалися пільги [21]. Зазначений податок було скасовано лише 23 квітня 1990 р. з прийняттям Закону СРСР № 1445-І "Про поетапне скасування податку на холостяків, самотніх і малосімейних громадян" [22].

Незважаючи на дискримінаційність зазначеного податку (платники податків фізичні особи – чоловіки, що не перебували в шлюбі і не мали дітей та фізичні особи – жінки, що перебували в шлюбі і не мали дітей, підпадали під більший податковий тягар, ніж фізичні особи (як чоловіки, так і жінки), що мали дітей), його дія була спрямована на підвищення статусу сім'ї, створення стимулів до народження дітей та вирівнювання доходів осіб, що мали дітей або сім'ю з доходами самотніх фізичних осіб, а отже, фактично, введення зазначеного податку було спрямовано на підвищення статусу сім'ї як соціального інституту, хоч і в специфічній формі, спрямоване не на покращання економічного становища сім'ї, а на погіршення економічного становища фізичних осіб, що не мали сім'ї та дітей. Тобто вирішення соціальних завдань держави з підвищення соціального статусу сім'ї шляхом застосування податкового регулювання не є абсолютною новелою для України.

Таким чином, запровадження сімейного оподаткування в системі адміністрування податку на доходи фізичних осіб України забезпечуватиме: 1) реалізацію конституційного права на достатній життєвий рівень для фізичної особи та її сім'ї; 2) принцип платоспроможності при оподаткуванні доходів консолідованого платника податків – сім'ї; 3) посилення мотивації у фізичних осіб до формування сім'ї; 4) підвищення статусу сім'ї як соціального інституту.

Виходячи із зазначеного вище, долучаємося до позиції науковців, які вважають доцільним запровадження сімейного оподаткування в Україні, і пропонуємо в системі адміністрування оподаткування доходів фізичних осіб запровадити механізм сімейного оподаткування.

Проте розробка правового забезпечення адміністрування ПДФО з урахуванням механізмів сімейного оподаткування ускладнюється відсутністю або недостатністю теоретичних розробок за цим напрямом – відсутністю стабільного теоретичного визначення поняття “сімейне оподаткування”, неоднозначністю та нормативною невизначеністю поняття “сім’я”, змішанням понять “сімейне оподаткування” та “оподаткування домогосподарства”, без вирішення яких неможливо розробити механізм запровадження сімейного оподаткування в механізм адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Вирішенню зазначених питань будуть присвячені наші наступні публікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Carlson A.* The Swedish Experiment in Family Politics. The Myrdals and the Interwar Population crisis / A. Carlson. – Р. : Introduction 1990. – 248 р.
2. *Морозов В.Е.* Идеология шведской социал-демократии и европейская интеграция / В.Е. Морозов. – СПб. : “ВИРД”, 1998. – С. 4.
3. *Мигашикина Е.С.* Налоговые системы зарубежных стран / Е.С. Мигашикина. – М. : МГУУ Правительства Москвы, 2005. – 643 с.
4. Tulumaksuseadus : seadus Eesti Vabariigi : 15.12.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/akt/119112010007&leiaKehtiv>.
5. *Золотых А.С.* “Семейное налогообложение” зарубежный опыт / А.С. Золотых // SCI-ARTICLE. – 2014. – № 5. – С. 57–59.
6. Інформація щодо ймовірних сум несплачених за податком на доходи фізичних осіб (за деклараціями, поданими у грудні 2014 р.). Оновлено станом на 04.03.2015 р. / Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/186923.html20>.
7. *Даньков А.А.* Баланс частого и публичного интересов и его значение в правоприменительной деятельности / А.А. Даньков // Проблемы местного самоуправления. – 2005. – № 4. – С. 18–23.
8. *Глушаков В.* Новый подход: чем больше детей – тем ниже налоги / В. Глушаков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://chelfin.ru/text/money/804470-print.html>.
9. Про державну допомогу сім’ям з дітьми щодо виплати допомоги при народженні дитини : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3164-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3164-17>.
10. Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні : Указ Президента України від 3 січня 2002 р. №5/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2002>
11. Про розмір допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування : Закон України від 15 квітня 2008 р. № 269-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/269-17.
12. Про державну допомогу сім’ям з дітьми : Закон України від 19 січня 2006 р. № 3372-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3372-15.
13. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
14. *Михайленко О.В.* Законодавче забезпечення сімейної політики в Україні / О.В. Михайленко // Аспекти публічного управління. – 2014. – № 7. – С. 15–24.
15. *Аксенова А.А.* Налогообложение доходов физических лиц : индивидуальное или семейное? / А.А. Аксенов // Наукоеведение. – 2013. – № 6. – С. 119–129.
16. *Савина О.Н.* Семейное налогообложение как инструмент усиления социализации налоговой политики на современном этапе / О.Н. Савина // Международный бухгалтерский учет. – 2013. – № 20. – С. 52–57.

17. *Юрій С.І.* Оподаткування доходів сім'ї : сутність та необхідність запровадження в Україні / С.І. Юрій, Т.О. Кізіма // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 165–171.

18. *Кізіма Т.О.* Перспективи запровадження сімейного оподаткування в Україні / Т.О. Кізіма [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/3_95782.doc.htm.

19. *Чеховська І.В.* Правові підстави запровадження сімейного оподаткування в Україні / І.В. Чеховська // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 4. – С. 160–168.

20. *Коростелева В.В.* Перспективы развития системы налоговых вычетов по налогу на доходы физических лиц / В.В. Коростелева // Экономика и социум. – 2014. – № 1. – С. 92–110.

21. О налоге на холостяков, одиноких и бездетных граждан СССР : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 21 ноября 1941 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1941. – № 42.

22. Про поэтапную отмену налога на холостяков, одиноких и малосемейных граждан : Закон СРСР от 23 апреля 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_37788.html.

Отримано 07.10.2015